

سازه‌های اثرگذار بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی خانوارهای بخش مرکزی شهرستان نجف‌آباد: کاربرد الگویی ترکیبی

فاطمه سورانی، دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، دانشگاه یاسوج، ایران

f.soorani@gmail.com

مصطفی احمدوند*، دانشیار، گروه ترویج و توسعه کشاورزی، دانشگاه یاسوج، ایران

mahmadvand@yu.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی و عوامل مؤثر بر آن در خانوارهای ساکن در بخش مرکزی شهرستان نجف‌آباد انجام شد. براساس جدول بارتلت و همکاران (2001)، ۱۹۷ خانوار روستایی و ۲۰۸ خانوار شهری به‌منزله نمونه آماری تعیین و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب پیمایش شدند. نتایج نشان‌دهنده نکویی برآزش ترکیب دو نظریه فعال‌سازی هنجار و رفتار برنامه‌ریزی‌شده در تبیین رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی است. رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در نمونه‌های روستایی و شهری وضعیت مطلوبی داشت. در نمونه روستایی، قصد رفتاری و کنترل رفتاری درک‌شده و در نمونه شهری علاوه بر این دو، نگرش نیز اثر مستقیم و معنی‌داری بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی داشت. نگرش به ضایعات، هنجار اخلاقی، هنجار اجتماعی، احساس گناه، انتساب درونی و آگاهی از مشکل در هر دو جامعه اثر غیرمستقیم و معنی‌داری بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی داشتند. واژه‌های کلیدی: انگیزه نوع‌دوستانه، ضایعات غذایی، مدیریت مصرف، مصرف پایدار، مصرف‌گرایی

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۷۷۱۱۳۱۲۸

مقدمه و بیان مسئله

به‌طور کلی الگوهای مصرف مواد غذایی جوامع طی چند دهه گذشته با تأثیر گرفتن از فناوری، تبلیغات، تصاویر در رسانه‌ها و تغییرات در ارزش‌های فرهنگی و خانوادگی مدرن تغییر کرده‌اند (Keller, 2012: 1) و فرهنگ مصرف‌گرایی جایگزین آن شده است. بدین معنی که مصرف‌کنندگان تمایل به خرید بیش از حد مواد غذایی و مراقبت بسیار کم برای جلوگیری از ضایعات این مواد را دارند (Aschemann-Witzel et al., 2015: 6466)؛ از این‌رو، بشریت در حال حاضر منابع بیشتری نسبت به هر زمان دیگر مصرف می‌کند. بحران‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به‌هم‌پیوسته‌ای که بخش عمده‌ای از آنها به‌واسطه الگوهای ناپایدار فعلی مصرف و تولید ایجاد شده‌اند، دولتمردان و پژوهشگران را ناگزیر کرده‌اند برای دستیابی به توسعه پایدار جهانی، به دنبال تغییرات اساسی در شیوه مصرف و تولید جوامع باشند (Galli et al., 2016: 2).

مسئله مصرف پایدار پس از نشست زمین ریو در سال ۱۹۹۲ به‌منزله موضوع سیاسی و پژوهشی مطرح شد. در این نشست مشخص شد فرایندهای مصرف به‌طور فزاینده‌ای به‌صورت پیش‌نیازی برای توسعه پایدار مطرح‌اند. افزایش تقاضای مصرف‌کننده، با افزایش مواد و انرژی موردنیاز برای برآوردن این تقاضا، فشار بیشتری بر محیط زیست تحمیل می‌کند و این افزایش مصرف با افزایش مقدار ضایعات همراه است (Kletzan et al., 2002: 131)؛ به‌طوری که طبق گزارش سازمان جهانی غذا و کشاورزی (FAO, 2018) تقریباً یک سوم مواد غذایی تولیدشده در جهان برای مصرف انسان (حدود ۱/۳ میلیارد تن) هر ساله در کل فرایند تأمین غذایی (از تولید تا پایان مصرف) از بین می‌رود که ۲/۷ درصد از این ضایعات به ایران مربوط است. این ضایعات علاوه بر تخریب منابع زیادی از جمله آب، زمین، انرژی، نیروی کار و سرمایه، گرم‌شدن کره زمین و تغییرات اقلیمی را نیز تشدید می‌کند.

براساس آمار فائو، ایفاد، یونیسف، وی اف پی و دابلیو اچ

او (1: 2017) در حال حاضر با وجود حدود یک میلیارد نفر گرسنه در جهان، هرگونه استفاده غیرمسئولانه از مواد غذایی که سبب تولید ضایعات غذایی شود، از لحاظ اخلاقی پذیرفتنی نیست (European Parliament, 2017: 5)؛ این در حالی است که حتی اگر بتوان تنها از یک چهارم ضایعات مواد غذایی زنجیره تأمین غذایی (کل فرایند تولید تا پایان مصرف) جلوگیری کرد، این مقدار برای تغذیه ۸۷۰ میلیون گرسنه در جهان کافی خواهد بود (FAO, 2018)؛ بنابراین، کاهش ضایعات مواد غذایی از اقدامات ضروری برای به حداقل رساندن پیامدهای منفی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ناشی از این ضایعات و اطمینان از امنیت غذایی برای جمعیت مبتلا به سوءتغذیه و جمعیت در حال رشد جهانی در راستای توسعه پایدار است.

مطالعات بسیاری نشان می‌دهند میزان ضایعات مواد غذایی مصرف‌کنندگان از باورهای رفتاری (یا نگرش)، باورهای هنجاری، باورهای کنترلی و احساسات تأثیر می‌پذیرد (Secondi et al., 2015; Stefan et al., 2013; Stancu et al., 2016; Yaqub, 2016; Bruinessen, 2018; Graham-Rowe et al., 2015)؛ از این‌رو، بهره‌گیری از الگوهای رفتاری که به‌طور گسترده در حوزه‌های مختلف به‌ویژه رفتار ضایعاتی مصرف‌کنندگان استفاده شده‌اند، به شناخت بهتر عوامل تعیین‌کننده رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی مصرف‌کنندگان کمک می‌کند. مطالعه حاضر با به‌کارگیری دو الگوی رفتاری با ریشه انگیزشی متفاوت و تلفیق آن دو، درصدد است به دو پرسش عمده زیر پاسخ دهد: ۱- آیا الگوی ترکیبی فعال‌سازی هنجار و رفتار برنامه‌ریزی‌شده در تبیین رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی خانوارهای روستایی و شهری در شهرستان نجف‌آباد نکویی لازم را دارد؟ ۲- وضعیت رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی خانوارهای دو جامعه روستایی و شهری در منطقه مطالعه‌شده چگونه است و عوامل پیش‌بینی‌کننده تعیین‌شده در الگوی ترکیبی ذکرشده، قادر به تبیین چند درصد از واریانس رفتار مصرف مواد غذایی‌اند؟

مبانی نظری

در این پژوهش دو نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (TPB) و فعال‌سازی هنجار (NAM) مبانی نظری پژوهش‌اند که در ادامه به‌طور مختصر شرح داده می‌شوند.

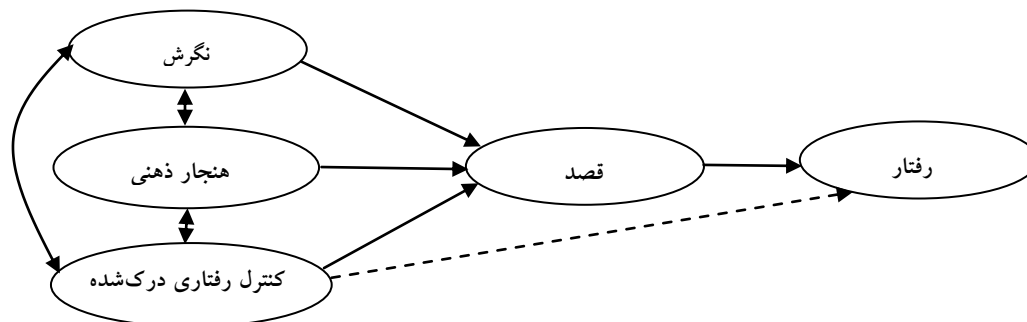
نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، الگوی ارزش - انتظار است که به‌طور گسترده با بررسی روابط نگرش - رفتار در پیش‌بینی رفتارهای مختلف به کار گرفته شده و درجات مختلفی از موفقیت را کسب کرده است. این نظریه جزئیات تعیین‌کننده‌های تصمیم فرد برای بروز رفتاری خاص را مشخص می‌کند (Conner & Armitage, 1998: 1429). آجزن در سال ۱۹۸۸ برای رفع محدودیت نظریه اقدام منطقی (TRA) این نظریه را توسعه داد؛ در حالی که TRA رفتارهای کاملاً اختیاری را توضیح می‌دهد، TPB رفتارهایی را بیان می‌کند که افراد کنترل اختیاری کاملی بر آنها ندارند. برخلاف TRA، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده اعتراف می‌کند که همه رفتارها کاملاً ارادی و در کنترل شخص نیستند. نگاه TPB به رفتار، پیوستاری از داشتن یا نداشتن کنترل کامل است. ممکن است فردی قصد قوی برای انجام یک رفتار داشته باشد؛ اما در شرایط خاصی از انجام این رفتار باز داشته شود؛ بنابراین، کنترل رفتاری - واقعی یا درک‌شده ممکن است بر قصد یا رابطه بین قصد و رفتار تأثیر بگذارد (Jowi, 2018: 30-31).

همان‌طور که در شکل ۱ نمایان است، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده فرض می‌کند که نگرش نسبت به رفتار، هنجار ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده، به‌طور مستقیم قصد رفتاری افراد را - که در نهایت به رفتار واقعی منتهی می‌شود - تعیین می‌کند (Han & Hyun, 2017: 1157). قصد رفتاری نشان‌دهنده آمادگی فرد برای انجام رفتار است (Fishbein &

Ajzen, 2010: 39). نگرش به ارزیابی کلی فرد از انجام رفتار اشاره دارد و نشان‌دهنده گرایش یا تمایل پنهان در پاسخگویی با درجه‌ای از مطلوبیت یا وجودداشتن مطلوبیت نسبت به یک موضوع روان‌شناختی از جمله رفتار است (Fishbein & Ajzen, 2010: 76). هنجارهای ذهنی یا اجتماعی به رفتارهای پذیرفتنی یا مجاز در یک گروه یا جامعه اشاره دارند (Fishbein & Ajzen, 2010: 129) و بیان‌کننده درک فرد از این موضوع‌اند که چقدر دیگران مهم انتظار دارند او به رفتار مدنظر عمل کند (Park & Ha, 2014: 280). کنترل رفتاری درک‌شده نیز به منزله درک افراد از درجه‌ای توصیف می‌شود که قادر به انجام رفتارند یا بر آن رفتار معین کنترل دارند (Fishbein & Ajzen, 2010: 154) و سطح درک فرد از آسانی یا دشواری درگیرشدن در فعالیت‌های خاص را نشان می‌دهد (Han & Hyun, 2017: 1157).

با وجود محبوبیت این نظریه، آجزن اذعان می‌کند رفتار برنامه‌ریزی‌شده به این متغیرها محدود نمی‌شود و از پیش‌بینی‌کننده‌های دیگری استقبال می‌کند که بتوانند پس از در نظر گرفتن متغیرهای فعلی این نظریه، واریانس قصد یا رفتار را به‌طور معنی‌داری تبیین کنند (Ajzen, 1991: 199).

در همین زمینه بگازی با برشمردن استدلال‌های منطقی از زوایای مختلف، ضعف‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده را ذکر کرده (Bagozzi, 1992: 184-185) و معتقد است هرچند متغیرهای مستقل الگوی TPB، عناصر اصلی در تبیین عمل‌اند، اگر قرار باشد اثرات پیش‌بینی‌شده هر متغیر بر رفتار محاسبه شود، به فرایندهای خودتنظیمی با سازوکار، فرایندهای ارزیابی، واکنش‌های احساسی و پاسخ‌های مقابله‌ای نیز نیاز است (Bagozzi, 1992: 200).

شکل ۱- چارچوب نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده (Ajzen, 1991)

تصمیم‌گیری اخلاقی فرد شامل فعال‌سازی، تعهد، دفاع و پاسخ است. مرحله فعال‌سازی با آگاهی از وجود یک نیاز و اقداماتی آغاز می‌شود که قادرند به این نیاز پاسخ دهند. مرحله فعال‌سازی وقتی به اتمام می‌رسد که فرد باور کند توانایی رفع نیاز را دارد و مجموعه‌ای از مسئولیت‌ها را برای انجام اقدامات به خودش محول کند. این روند به دلیل فعال‌شدن هنجارهای اخلاقی که جنبه شخصی دارند، موجب ایجاد احساس تعهد اخلاقی می‌شود. در این نظریه، هنجارهای اخلاقی در شرایط عملیاتی خاص شکل می‌گیرند و منعکس‌کننده توقعات و انتظاراتی‌اند که مردم برای خودشان قائل‌اند. شوارتز اقرار می‌کند که انتظارات فرد از خود، از هنجارهای مشترک اجتماعی یا توقعات مشترک در تعاملات اجتماعی به وجود می‌آید یا آموخته می‌شود و در پیشینه تعاملی ویژه هر شخص تغییر می‌کنند (Turaga et al., 2010: 212).

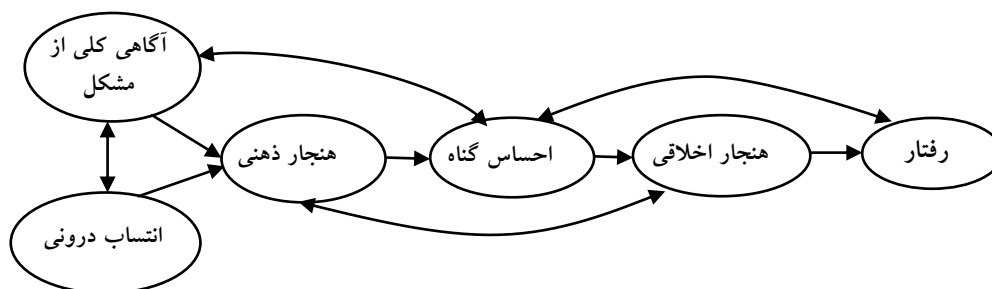
هنگامی که احساس تعهد اخلاقی برای انجام اقدامات خاص ایجاد شد، مرحله دفاع یا ارزیابی پاسخ‌های بالقوه آغاز می‌شود. در ارزیابی نتایج اقدامات، چهار نوع هزینه و مزایا در نظر گرفته می‌شود: هزینه‌های اجتماعی، فیزیکی، روحی و اخلاقی. تأثیر هنجارهای شخصی بر رفتار، کارکردی از حیطة هزینه‌ها و مزایای اخلاقی پیش‌بینی شده برای اقداماتی است که با این هنجارها مطابقت دارند یا نقض‌کننده آن‌اند (Schwartz, 1977: 253-254). با نقض یک هنجار شخصی، فرد دچار احساس گناه، شکسته نفسی یا تنزل عزت نفس می‌شود؛ در حالی که هم‌نوایی سبب سربلندی، افزایش عزت نفس یا امنیت در او می‌شود (Turaga et al., 2010: 212).

از آنجا که افراد احتمالات مشروط را براساس تجربه گذشته به نتایج احتمالی اقدامات پیوند می‌دهند، ارزیابی متعادلی از هزینه‌ها و مزایای پیش‌بینی‌شده مربوط به پاسخ‌ها را به دست می‌آورند (Schwartz, 1977: 255).

تجربه احساس گناه، از تنظیم‌کننده‌ها و ارزیابی‌کننده‌های مهم رفتار اخلاقی شخص به شمار می‌رود (Sheikh & Janoff-Bulman, 2010: 390) که در الگوی فعال‌سازی هنجار بررسی شده است.

الگوی فعال‌سازی هنجار (NAM) شوارتز به‌طور عمده به قربانی‌کردن علاقه شخصی برای رفاه دیگران مربوط است؛ بنابراین، در رفتارهای نوع‌دوستانه ریشه دارد (Park & Ha, 2014: 281). این الگو مطابق شکل ۲ شامل پنج مفهوم اساسی برای پیش‌بینی قصد یا رفتار نوع‌دوستانه (یعنی هنجار شخصی یا اخلاقی، احساس گناه، هنجار ذهنی یا اجتماعی، آگاهی از مشکل و مسئولیت‌پذیری نسبت داده‌شده یا انتساب درونی) است. هنجار اخلاقی که مقدم‌ترین عامل علی مستقیم قصد - رفتار است، نمود مرکزی این نظریه و قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده قصد - رفتار نوع‌دوستانه است. هنجار اخلاقی، الزامات اخلاقی برای عمل در طرفداری از یک منفعت همگانی است. آگاهی از مشکل به این موضوع اشاره دارد که آیا کسی از عواقب منفی به‌طور واقع‌بینانه عمل نکردن نسبت به دیگران یا چیزهای باارزش دیگر آگاه است یا خیر. مسئولیت‌پذیری نسبت داده‌شده یا انتساب درونی نیز نشان‌دهنده نوعی احساس مسئولیت در قبال انجام رفتار خاص است (Han & Hyun, 2017: 1157). احساس گناه نیز نوعی احساس تأسّف دردناک تعریف می‌شود. این حس زمانی تحریک می‌شود که کنشگر سبب ایجاد رویدادی ناپسند شده یا با رویدادی سرزنش‌آمیز همراه شده باشد (Bamberg & Moser, 2007: 16). احساس گناه از طریق مجازات فوری فرد خطاکار با ایجاد احساس ناخوشایند به منزله بازدارنده درونی، او را به ترک کار اشتباه خود وادار می‌کند (Wang, 2006: 22-23; Baumeister et al., 1994: 245).

مطابق با نظریه فعال‌سازی هنجار، مراحل شناختی فرایند

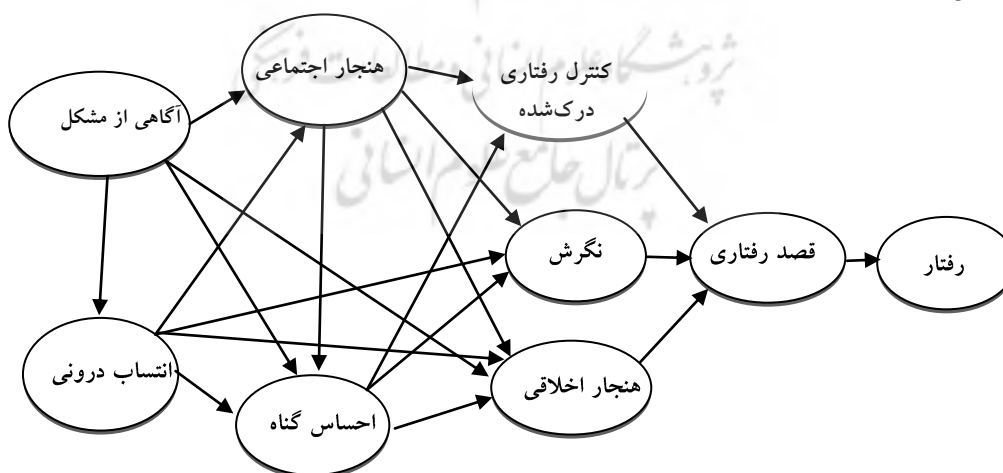

شکل ۲- چارچوب فعال‌سازی هنجار (Bamberg et al., 2007: 198)

چارچوب نظری پژوهش

هنگام بحث درباره ضایعات غذایی مصرف‌کننده، بلافاصله توجه همه به سوی انگیزه‌های رفتاری جلب می‌شود. به طور خاص، هنگام در پیش گرفتن سبک زندگی پایدار، مصرف‌کنندگان با انتخاب‌های پیچیده‌ای در نتیجه منافع متضاد ممکن بین اهداف فردی و اهداف بلندمدت جمعی روبه‌رو می‌شوند (Verain et al., 2012: 124)؛ در واقع، دو انگیزه رفتاری منفعت‌طلبانه و نوع‌دوستانه در تصمیم‌گیری رفتار شخص دخالت دارند که رشته‌های مختلف در مطالعات تغییر و پیش‌بینی رفتار، به‌طور گسترده از این دو انگیزه استفاده کرده‌اند. انگیزه اخلاقی یا نوع‌دوستانه در الگوی فعال‌سازی هنجار و انگیزه منفعت‌طلبانه در الگوی رفتار برنامه‌ریزی شده به‌طور شایسته تجلی یافته‌اند که هر دو از الگوهای مشهور و

تأییدشده‌ای هستند که سودمندی خود را بارها به اثبات رسانده‌اند. علاوه بر این، نقیصه نبودن فرایندهای خودتنظیمی در الگوی TPB، با تعبیه مؤلفه احساس گناه به منزله عنصری خودتنظیمی و ارزیابی‌کننده در الگوی NAM برطرف می‌شود. بر این اساس، پژوهش حاضر قصد دارد برای گنجاندن هر دو انگیزه در مطالعه رفتار ضایعات غذایی و لحاظ کردن فرایند خودتنظیمی در تبیین این رفتار، ترکیبی از هر دو الگو را به کار ببندد که برای این منظور از الگوی تلفیقی تأییدشده در پژوهش بامبرگ و موزر (2007) (شکل ۳) استفاده شد. همان‌طور که در دهه اخیر مطالعات بسیاری ضمن ادغام این دو الگو، کفایت این الگوی ترکیبی را اثبات کرده‌اند (Bamberg & Moser, 2007; Park & Ha, 2014; Zur, 2012).

شکل ۳- چارچوب تلفیقی نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده و فعال‌سازی هنجار (Bamberg & Möser, 2007: 16)

ادبیات تجربی

رفتار ضایعات غذایی در برخی مطالعات تجربی بر پایه الگوی

فعال‌سازی هنجار و متغیرهای این الگو سنجیده شده است. همچنین پژوهش‌هایی از الگوی رفتار برنامه‌ریزی شده برای

پیش‌بینی‌کننده‌های الگوی رفتار برنامه‌ریزی‌شده تأثیر معنی‌داری بر ضایعات غذایی خانوارها داشت. مهم‌ترین عوامل شناسایی‌شده در این مطالعه برای تمرکز بر مداخلات کاهش ضایعات غذایی، قصد، کنترل رفتاری درک‌شده و هویت میزبان بودند که دو مورد اول به‌منزله محرک و مورد آخر به‌منزله مانع در کاهش ضایعات غذایی نقش ایفا می‌کنند. در پژوهش کی و رو^۵ (2016) بیشتر پاسخگویان احساس گناه را انگیزه‌ای مهم برای کاهش ضایعات غذایی بیان کردند. نتایج نشان دادند آگاهی سبب احساس گناه و احساس گناه سبب کاهش ضایعات غذایی می‌شود. بیشتر پاسخگویان در این مطالعه میزان ضایعات غذایی خود را در حد متوسط یا کمتر از متوسط ارزیابی کرده‌اند؛ از این‌رو، تعداد کمی از افراد رفتار فعلی خود را مغایر با هنجارهای اجتماعی تشخیص می‌دهند. بیشتر پاسخگویان در پژوهش پریتو و همکاران^۶ (2015) از ضایعات غذایی ایجادشده در خانوار خود احساس گناه کرده‌اند و با انتساب درونی مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ایجادشده ناشی از ضایعات، خود را مسئول عواقب منفی آن دانسته‌اند. نتایج نشان دادند رابطه چندگانه بین ایجاد ضایعات مواد غذایی و شیوه‌های خرید خانگی، رفتارهای آماده‌سازی غذا و نگرش‌ها، باورها و سبک زندگی مربوط به مواد غذایی وجود دارد. به‌طور مشخص، آگاهی از مواد غذایی، آگاهی از ضایعات، سبک زندگی خانوار و سبک زندگی راحت، با تولید ضایعات غذایی مرتبط‌اند. در مطالعه ویلیامز و همکاران^۷ (2012) خانوارهایی که آگاهی زیست‌محیطی بالایی داشتند، مواد غذایی کمتری را دفع می‌کردند. نتایج نشان دادند توانایی برنامه‌ریزی بر میزان آماده‌سازی غذا، چگونگی مراقبت خانوارها از مواد غذایی و استفاده از باقی‌مانده‌ها تأثیر می‌گذارد. همچنین بسته‌بندی از عوامل تأثیرگذار بر میزان ضایعات مواد غذایی در خانوارهاست.

تیبین رفتار ضایعات غذایی استفاده کرده‌اند که در این بخش به برخی از آنها اشاره شده است.

آکتاس و همکاران^۱ (2018) برای تبیین رفتار ضایعات غذایی و گسترش الگوی TPB، شش سازه انگیزه، نگرش مالی، روال برنامه‌ریزی، روابط اجتماعی، مازاد غذا و ماه رمضان را به چارچوب این الگو افزودند. نتایج نشان دادند نوعی رابطه منفی بین کنترل رفتاری درک‌شده با قصد کاهش ضایعات غذایی و بین قصد با میزان ضایعات مواد غذایی و رابطه مثبتی بین قصد و نگرش وجود دارد. سایر متغیرهای افزوده‌شده نیز به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر ضایعات غذایی خانوارهای قَطری تأثیر داشتند.

کریتیکو و همکاران^۲ (2017) با بررسی ضایعات غذایی مصرف‌کنندگان یونانی از طریق نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده توسعه‌یافته نشان دادند بیشتر پاسخگویان (۹۲ درصد) قصد ضایع کردن مواد غذایی را ندارند؛ اما تنها ۳۱ درصد از آنها در عمل نیز تلاش می‌کنند ضایعات خود را کاهش دهند. آنها معتقدند برای رفع این تناقض بین تمایلات و رفتار باید آگاهی مصرف‌کنندگان نسبت به ضایعات مواد غذایی کاهش یابد.

در مطالعه سیگورارداتیر^۳ (2017) پاسخگویان که دانشجویان کارشناسی ساکن ایسلند در زمان انجام این پژوهش بودند، پس از دریافت لینک پرسش‌نامه با ایمیل، سؤالات آن را درباره ضایعات غذایی خانوار خود تکمیل کردند. نتایج نشان‌دهنده برآزش کامل الگوی رفتار برنامه‌ریزی‌شده با داده‌های ضایعات غذایی خانوارها بود؛ بنابراین، متغیرهای نگرش، هنجار ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده به‌منزله پیش‌بینی‌کننده‌های قصد برای ضایع نشدن مواد غذایی و متغیر قصد به‌منزله پیش‌بینی‌کننده رفتار ضایعات غذایی خانوارها شناسایی شدند.

پیمایش ویشرس و همکاران^۴ (2016) درباره انگیزاننده‌ها و موانع ضایعات غذایی خانوارهای سوئیدی نشان داد

¹ Aktas et al.

² Kritikou et al.

³ Sigurðardóttir

⁴ Visschers et al.

⁵ Qi, D. Roe

⁶ Parizeau et al.

⁷ Williams et al.

خانوار آن روستایی و ۲۰۸ خانوار شهری بودند. ابزار پژوهش پرسش‌نامه‌ای محقق‌ساخته حاوی دو قسمت بود؛ قسمت اول شامل متغیرهای هر دو الگوی فعال‌سازی هنجار و رفتار برنامه‌ریزی‌شده و متغیر وابسته شامل رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی بود که در جدول ۱ تعاریف عملیاتی و چگونگی سنجش هر یک به‌طور مختصر ارائه شده است. قسمت دوم پرسش‌نامه به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانوار مربوط بود. برای سنجش روایی صوری پرسش‌نامه از نظر متخصصان استفاده شد و برای برآورد پایایی مقیاس‌های طیف لیکرتی پرسش‌نامه پس از انجام یک مطالعه راهنما در منطقه‌ای خارج از منطقه مطالعه‌شده، ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای مختلف با نرم‌افزار SPSS بین ۰/۵۵ تا ۰/۹۰ محاسبه و اعتبار آن تأیید شد (George & Mallery, 2016: 240). پردازش داده‌ها نیز در نرم‌افزار SPSS انجام شد.

پژوهش‌هایی نیز درباره ضایعات غذایی مصرف‌کننده در داخل کشور انجام شده و تمرکز بیشتر آنها بر ضایعات نان بوده است و از الگوی رفتاری خاصی برای تبیین رفتار ضایعاتی استفاده نکرده‌اند که برخی از آنها بررسی می‌شوند. ژاله‌رجبی و همکاران (۱۳۹۱) با بررسی عوامل مؤثر بر ضایعات نان مصرف‌کنندگان مشهدی نشان دادند هشت متغیر تعداد دفعات مراجعه به نانواپی در هفته، مدت زمان معطلی در نانواپی، چگونگی حمل نان، تلقی از قیمت نان، درآمد ماهیانه، تحصیلات سرپرست خانوار، تحصیلات سایر افراد خانوار و میزان متوسط مصرف نان خانوار تأثیر مثبت و معنی‌داری بر سطح ضایعات نان خانوار دارند و هشت متغیر چگونگی نگهداری نان، تعداد وعده‌های غذای نانی در هفته، ارزیابی از کیفیت نان، تحصیلات مادر، شغل مادر، متوسط سن افراد خانوار، تعداد افراد خانوار و میزان متوسط مصرف مواد خوراکی خانوار در جهت معکوس بر سطح ضایعات نان خانوار تأثیر گذاشته‌اند.

مصرف‌کنندگان خانگی شهر تهران در مطالعه عادل و شعبانپور (۱۳۸۶) بسته‌بندی را از عوامل کاهش ضایعات دانستند و بر ایجاد آژانس‌های اطلاع‌رسانی و پژوهش بیشتر در این زمینه تأکید کردند.

روش پژوهش

راهبرد اصلی استفاده‌شده در این پژوهش پیمایش با روش مقطعی و جامعه آماری همه خانوارهای شهری و روستایی ساکن در بخش مرکزی شهرستان نجف‌آباد است. پاسخگو، عضوی در رده سنی ۱۵ تا ۶۴ ساله از خانوار است که مسئول دست‌کم نیمی از پخت و پز، خرید (مؤثر در خرید خانوار) و مدیریت در خانه خود است. در تمام نمونه مطالعه‌شده به‌جز یک مورد، زنان مسئولیت ذکرشده را به عهده داشتند. با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد. حجم نمونه با استفاده از جدول بارلت و همکاران^۱ (2001)، ۴۰۵ خانوار تعیین شد که ۱۹۷

¹ Bartlett et al.

جدول ۱- تعاریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعریف عملیاتی
• متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف	رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی شامل سه قسمت روال خرید (۵ سؤال)، روال استفاده دوباره از باقی‌مانده‌ها (۶ سؤال) و روال ذخیره‌سازی مواد غذایی (۳ سؤال) است. منظور از روال خرید، اقدامات مدیریتی خرید (مانند تهیه لیست خرید، خرید به اندازه نیاز خانوار و توجه به تاریخ انقضای مواد غذایی) است که میزان ضایعات غذایی را کاهش می‌دهد. روال استفاده دوباره از باقی‌مانده‌ها، تدبیر خانوار در استفاده از مواد غذایی اضافه‌آمده هنگام آماده‌سازی وعده غذایی و باقی‌مانده از سر سفره با اقدامات زیر را نشان می‌دهد: تنظیم وعده‌های بعدی به طوری که ابتدا مواد باقی‌مانده استفاده شود، تدارک غذایی متفاوت با مواد غذایی باقی‌مانده و خلاقیت در به‌کارگیری روش‌هایی که استفاده از باقی‌مانده‌ها را برای خانوار خوشایند کند. روال ذخیره‌سازی مواد غذایی نیز به مراقبت مدیر خانه از تاریخ انقضای مواد غذایی نگهداری‌شده در محل‌های ذخیره‌سازی و تلاش او برای استفاده از این مواد در زمان مناسب قبل از تباه شدن آن و نظم‌دهی و تسلط بر مواد غذایی ذخیره‌شده اشاره دارد. پاسخگویان به ۱۴ سؤال بسته در قالب طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت از هیچ‌وقت=۱ تا همیشه=۵ پاسخ دادند. نمره رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی هر خانوار از مجموع امتیازات ۱۴ سؤال سه روال ذکر شده، تقسیم بر تعداد سؤالات به دست آمد.
• قصد	قصد رفتاری نشان‌دهنده میزان تمایل فرد برای تلاش در جهت کاهش ضایعات غذایی در آینده است. متغیر قصد با سه سؤال بسته در قالب طیف لیکرت پنج‌امتیازی از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵ درباره جدیت در تصمیم‌گیری برای کاهش ضایعات غذایی در آینده، تمایل به به‌کارگیری تمام سعی خود در استفاده از باقی‌مانده‌های غذایی از وعده قبل و آمادگی برای تذکر به فامیل، دوستان و آشنایان در صورت مشاهده رفتارهای ایجادکننده ضایعات غذایی به وسیله آنها سنجیده شد.
• کنترل رفتاری درک شده	کنترل رفتاری درک‌شده به درک افراد از کنترل‌پذیر بودن میزان ضایعات غذایی خانوار و سهولت یا دشواری کاهش آن اشاره دارد. پنج‌گویه زیر با مقیاس طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم برای سنجش کنترل رفتاری درک‌شده پرسیده شد: ضایع نکردن مواد غذایی سخت نیست تنها اراده می‌خواهد؛ خواهی نخواهی همیشه مقداری مواد غذایی ضایع می‌شود؛ من می‌توانم با مواظبت و ذخیره‌سازی مناسب مواد غذایی، ماندگاری آنها را طولانی‌تر کنم؛ من می‌توانم دقیقاً به همان اندازه که در خانه نیاز است مواد غذایی بخرم و غذا به اندازه نیاز بپزم و آماده کنم.
• نگرش به کاهش نگرش ارزیابی فرد درباره کاهش ضایعات مواد غذایی را نشان می‌دهد و با سه گویه درباره رنجیدن از مشاهده مواد غذایی ضایع‌شده، تخصیص بخشی از زمان برای تفکر درباره کاهش ضایعات غذایی و جلوگیری از ضایعات غذایی را تکلیف مسلم همه افراد دانستن، در قالب طیف لیکرت پنج‌قسمتی (کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) اندازه‌گیری شد.	
• هنجار اخلاقی	هنجار اخلاقی بیان‌کننده احساس تعهد اخلاقی و مسئولیت‌پذیری در قبال کاهش ضایعات مواد غذایی است. غیراخلاقی بودن ضایع کردن مواد غذایی در حالی که افراد بسیاری گرسنه‌اند، مسئول دانستن خود برای انجام اقداماتی که سبب کاهش ضایعات غذایی می‌شوند و تجلی‌یافتن احساس بد در فرد با دورریختن مواد غذایی، سؤالاتی بود که از پاسخگو در زمینه هنجار اخلاقی پذیرفته‌شده به‌وسیله او پرسیده شد و او برای پاسخ مختار به گزینش یک طیف لیکرت پنج‌امتیازی از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵ بود.
• هنجار اجتماعی (ذهنی)	باور فرد در زمینه فشار اجتماعی اعمال‌شده از سوی شبکه اجتماعی از افراد مهم که ضایع شدن مواد غذایی را مجاز یا ممنوع می‌دانند. برای سنجش این متغیر نیز هشت گویه با محتوای درک فرد از اقدامات صورت‌گرفته و انتظارات خانواده، خویشاوندان، دوستان، سیاست‌مداران جامعه درباره ضایعات غذایی و اقدامات فرد برای دریافت تأیید اجتماعی یا رهایی از طرد اجتماعی مانند سعی برای تدارک‌یابنده خوب بودن در مقابل مهمانان و خانواده و ... در قالب طیف لیکرت پنج‌رتبه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم طراحی شد.
• احساس گناه	احساس تأسف و خودسرزنشی پدیدآمده در فرد به دلیل ضایع کردن مواد غذایی است که برای سنجش احساس گناه سه گویه درباره احساس گناه کردن از اتلاف مواد غذایی به دلیل مشکلات زیست‌محیطی ناشی از آن، دیدن افرادی که غذای کافی ندارند و برانگیخته شدن برای جبران و دقت بیشتر در ضایع نشدن مواد غذایی در آینده در قالب طیف لیکرت پنج‌امتیازی از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم سنجیده شد.
• انتساب درونی	نسبت دادن عواقب منفی ناشی از ضایعات غذایی در سطوح مختلف (فردی، جامعه و جهانی) به خود را انتساب درونی گویند. برای سنجش این متغیر نیز سه سؤال شامل باور فرد به اینکه بخشی از مشکلات زیست‌محیطی متعلق به ضایعات غذایی خانوار اوست، با کاهش ضایعات غذایی تک‌تک خانوارها از جمله خانوار او می‌توان معضل گرسنگی در جهان را کاهش داد و رفتارها و خلق و خوی فرد در ایجاد یا کاهش ضایعات غذایی خانوار مؤثر است، با طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم پرسیده شد.
• آگاهی از مشکل آگاهی فرد از پیامدهای منفی که در اثر ضایع کردن مواد غذایی برای دیگران یا چیزهای باارزش دیگر مانند محیط زیست پیش می‌آید.	
	پنج گویه آگاهی از اینکه ضایعات غذایی سبب تخریب محیط زیست، افزایش فقر و نابرابری، آلودگی هوا و گرم‌شدن کره زمین می‌شود، برای سنجش متغیر آگاهی از مشکل با طیف لیکرتی پنج‌امتیازی (کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵) پرسیده شدند.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان به تفکیک محل سکونت در جدول ۲ آمده است. نتایج توزیع فراوانی نشان می‌دهند میانگین سن پاسخگویان روستایی ۳۷/۹ سال و شهری ۴۰/۸ سال بود و روستاییان بیشتر در دامنه سنی ۳۵-۱۵ سال و شهروندان در گروه سنی ۵۰-۳۵ سال قرار داشتند. پاسخگویان با تحصیلات راهنمایی و متوسطه بیشترین فراوانی را در هر دو جامعه روستایی و شهری به خود اختصاص

دادند. بیشتر خانوارها در نمونه مطالعه شده در هر دو جامعه روستایی و شهری ۳-۴ نفره بودند. بیش از نیمی از پاسخگویان در جامعه روستایی کودک زیر ۱۲ سال داشتند و در جامعه شهری کودک زیر ۱۲ سال نداشتند. شغل بیشتر پاسخگویان در هر دو گروه روستایی و شهری خانه‌داری و شغل بیشتر سرپرستان خانوارهای روستایی و شهری آزاد بود. خانوارهای با درآمد ۵۰۰۰-۱۰۰۰۰ هزار ریال بیشترین فراوانی را بین گروه‌های درآمدی در روستا و شهر داشتند.

جدول ۲- توزیع فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان

متغیر	روستا			شهر		
	فراوانی	درصد	میانگین	فراوانی	درصد	میانگین
سن ۳۵-۱۵ سال	۹۱	۴۶/۲	۳۷/۹	۷۵	۳۶/۵	۴۰/۸
سن پاسخگو ۳۵-۵۰ سال	۸۲	۴۱/۶	۳۷/۹	۹۰	۴۳/۳	۴۰/۸
سن ۵۰-۶۴ سال	۲۴	۱۲/۲	۳۷/۹	۴۲	۲۰/۲	۴۰/۸
ابتدایی و کمتر	۸۳	۴۲/۱	۳۷/۹	۶۵	۳۱/۳	۴۰/۸
تحصیلات پاسخگو راهنمایی و متوسطه	۹۸	۴۹/۷	۳۷/۹	۱۰۹	۵۲/۴	۴۰/۸
بالتر از دیپلم	۱۶	۸/۱	۳۷/۹	۳۴	۱۶/۳	۴۰/۸
۱-۲ نفر	۲۶	۱۳/۲	۳۷/۹	۳۷	۱۷/۸	۴۰/۸
تعداد افراد خانوار ۳-۴ نفر	۱۳۰	۶۶	۳۷/۹	۱۳۱	۶۳	۴۰/۸
بیشتر از ۵ نفر	۴۱	۲۰/۸	۳۷/۹	۴۰	۱۹/۲	۴۰/۸
نداشتن کودک	۸۱	۴۱/۱	۳۷/۹	۱۱۷	۵۶/۳	۴۰/۸
داشتن کودک	۱۱۶	۵۸/۹	۳۷/۹	۹۱	۴۳/۸	۴۰/۸
زیر ۵۰۰۰	۳۷	۱۹	۳۷/۹	۲۹	۱۴/۲	۴۰/۸
درآمد ماهیانه ۵۰۰۰-۱۰۰۰۰	۸۸	۴۵/۱	۳۷/۹	۷۴	۳۶/۳	۴۰/۸
خانوار	۵۴	۲۷/۷	۳۷/۹	۵۲	۲۵/۵	۴۰/۸
(هزار ریال)	۱۶	۸/۲	۳۷/۹	۴۹	۲۴	۴۰/۸
بیشتر از ۱۵۰۰۰						

توصیف متغیرهای الگوی ترکیبی پژوهش

ویژگی‌های توصیفی متغیرهای الگوی تلفیقی پژوهش به همراه آماره هم‌خطی تحمل در جدول ۳ درج شده است. نتایج نشان دادند تمام متغیرها میانگین متوسط رو به بالا داشتند. تنها هنجار اجتماعی میانگین کمتری نسبت به بقیه متغیرها کسب کرده است. متغیر هنجار اخلاقی با بالاترین میانگین و کمترین

انحراف معیار بهترین وضعیت را در جامعه روستایی و شهری داشت. نگرش و احساس گناه نیز پس از هنجار اخلاقی، میانگین بالاتر و انحراف معیار کمتری در جوامع روستایی و شهری داشتند. رفتار مدیریت مصرف غذایی در هر دو جامعه روستایی و شهری وضعیت نسبتاً خوبی داشت. انتساب درونی و آگاهی از مشکل نیز با بالاترین انحراف معیار،

نشان می‌داد. بالای ۰/۱ بودن آماره تحمل متغیرها بیان‌کننده وجودداشتن هم‌خطی بین متغیرهای مستقل پژوهش است؛ بنابراین، با اطمینان می‌توان در مراحل بعدی پژوهش ضرایب رگرسیونی واقع‌گرایانه را محاسبه کرد.

بیشترین پراکندگی را بین روستاییان و شهروندان داشتند؛ بنابراین، به‌طور کلی وضعیت موجود متغیرهای پژوهش در دو جامعه تقریباً مشابه هم بود و پررنگ بودن جنبه اخلاقی، احساس گناه و بُعد نگرشی میان دو جامعه بررسی‌شده را

جدول ۳- ویژگی‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	روستا			شهر			
	میانگین*	انحراف معیار	رتبه	آماره تحمل	میانگین*	انحراف معیار	رتبه
نگرش به ضایعات غذایی	۴/۸۷۹	۰/۳۰۹	۲	۰/۶۰۰	۴/۸۳۸	۰/۳۸۲	۳
قصد ضایع‌نکردن مواد غذایی	۴/۶۷۳	۰/۵۴۱	۷	۰/۷۲۶	۴/۵۰۵	۰/۶۱۳	۷
هنجار اجتماعی	۳/۸۰۹	۰/۴۰۲	۶	۰/۸۸۳	۳/۷۳۵	۰/۴۵۱	۵
هنجار اخلاقی	۴/۹۳۶	۰/۲۳۴	۱	۰/۴۳۷	۴/۹۳۴	۰/۲۳۹	۱
احساس گناه	۴/۸۹۰	۰/۳۴۳	۳	۰/۴۴۹	۴/۸۱۷	۰/۳۷۸	۲
کنترل رفتاری درک‌شده	۴/۵۰۹	۰/۴۱۴	۵	۰/۷۲۰	۴/۲۷۶	۰/۵۵۸	۶
آگاهی از مشکل	۴/۳۸۶	۰/۵۳۳	۸	۰/۸۴۰	۴/۱۷۰	۰/۶۷۹	۹
انتساب درونی	۴/۵۰۹	۰/۵۹۳	۹	۰/۸۸۷	۴/۵۴۳	۰/۶۴۷	۸
رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی	۴/۴۶۹	۰/۳۸۴	۴	-	۴/۳۲۲	۰/۵۱۳	۴

* دامنه میانگین‌ها: از ۱-۵

همبستگی متغیرهای الگوی ترکیبی پژوهش

برای بررسی میزان و جهت رابطه میان متغیرهای الگوی ترکیبی پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. وضعیت همبستگی متغیرهای جامعه روستایی در قطر بالای ماتریس و متغیرهای جامعه شهری در قطر پایین ماتریس جدول ۴ گزارش شده است. نتایج همبستگی جامعه روستایی نشان می‌دهند تمام متغیرهای مستقل الگو رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح یک درصد با متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی دارند؛ به‌جز متغیر انتساب درونی که هیچ

رابطه‌ای با رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی نداشت. در جامعه شهری نیز مانند جامعه روستایی رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح یک درصد بین متغیرهای مستقل الگو با متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی وجود داشت. تنها متغیر انتساب درونی در جامعه شهری رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح پنج درصد با رفتار داشت. از بین متغیرهای مستقل الگو، بیشترین میزان همبستگی با متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در هر دو نمونه روستایی و شهری، به کنترل رفتاری درک‌شده مربوط بود.

جدول ۴- ماتریس همبستگی سازه‌های پژوهش برای جامعه روستایی و شهری

قصد	نگرش به ضایعات غذایی	کنترل رفتاری درک شده	هنجار اخلاقی	هنجار اجتماعی	احساس گناه	انتساب درونی	آگاهی از مشکل مصرف غذایی	رفتار مدیریت
۱	۰/۴۲۸**	۰/۳۵۰**	۰/۴۲۹**	۰/۱۶۱*	۰/۳۷۴**	۰/۱۰۹	۰/۱۸۹**	۰/۳۳۷**
۰/۳۲۵**	۱	۰/۴۴۷**	۰/۴۷۹**	۰/۲۱۱**	۰/۵۰۴**	۰/۱۴۳*	۰/۱۷۷*	۰/۲۸۴**
۰/۲۹۱**	۰/۳۳۶**	۱	۰/۲۸۶**	۰/۲۹۶**	۰/۳۰۲**	۰/۰۲۱	۰/۱۹۹**	۰/۵۳۲**
۰/۴۶۱**	۰/۵۳۴**	۰/۲۸۱**	۱	۰/۱۴۱*	۰/۷۰۹**	۰/۲۷۴**	۰/۳۴۱**	۰/۲۸۵**
۰/۲۲۹**	۰/۱۸۲**	۰/۳۴۶**	۰/۲۳۷**	۱	۰/۱۱۱	-۰/۱۰۴	۰/۰۸۰	۰/۲۵۵**
۰/۲۵۴**	۰/۴۰۸**	۰/۴۷۹**	۰/۵۶۷**	۰/۳۴۲**	۱	۰/۲۲۴**	۰/۳۴۱**	۰/۲۳۲**
۰/۱۲۳	۰/۰۶۶	۰/۲۶۴**	۰/۱۶۹*	۰/۲۰۴**	۰/۴۱۰**	۱	۰/۱۹۷**	-۰/۰۲۵
۰/۲۳۳**	۰/۱۱۹	۰/۴۳۷**	۰/۲۶۳**	۰/۲۷۱**	۰/۵۰۰**	۰/۵۵۱**	۱	۰/۲۲۶**
۰/۳۸۴**	۰/۴۶۵**	۰/۵۹۶**	۰/۴۲۷**	۰/۳۰۳**	۰/۴۶۵**	۰/۱۴۸*	۰/۳۰۴**	۱

قطر بالای ماتریس، همبستگی‌های جامعه روستایی و قطر پایین ماتریس، همبستگی‌های جامعه شهری است. **: معنی داری در سطح یک درصد. *: معنی داری در سطح پنج درصد.

جدول ۶ مثبت است.

سنجش نیکویی برازش الگوی ترکیبی NAM و TPB

برای سنجش برازندگی و مناسبت متغیرهای مستقل با متغیر وابسته در الگوی ترکیبی با داده‌های مربوط به ضایعات غذایی از ضریب تعیین رگرسیونی یا R^2 استفاده شد. ضرایب تعیین رگرسیونی هر دو الگوی علی نمونه روستایی و شهری به همراه ضرایب استاندارد (β) متغیرهای مستقل مربوط به آنها بر مسیر نمودار تحلیل مسیر در شکل ۴ و ۵ ترسیم شده است. ضریب تعیین رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در جامعه شهری ($R^2 = ۰/۴۸$) و در جامعه روستایی ($R^2 = ۰/۳۴$) است. بدین معنا که متغیرهای مستقل در نمودار تحلیل مسیر جامعه شهری توانسته‌اند ۴۸ درصد از تغییرات واریانس متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی را تبیین کنند؛ در حالی که میزان تغییر واریانس در متغیر رفتار با تأثیر گرفتن از متغیرهای مستقل در جامعه روستایی ۳۴ درصد است. ضرایب استاندارد تمام مسیرها در جامعه شهری و روستایی به جز اثر احساس گناه بر قصد رفتاری در جامعه شهری مثبت‌اند. با وجود منفی بودن اثر احساس گناه بر قصد در جامعه شهری، براینده اثرات احساس گناه بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی طبق

بررسی اثرات علی متغیرهای الگوی ترکیبی NAM و TPB برای بررسی اثرات علی متغیرهای الگوی ترکیبی NAM و TPB از تحلیل مسیر در نرم‌افزار SPSS استفاده شد. تحلیل مسیر، گسترش یافته الگوی رگرسیونی است که برای آزمون برازش ماتریس همبستگی در مقابل دو یا بیشتر از دو الگوی علی استفاده می‌شود. پیکان‌های یک‌سویه در الگوی ترسیمی تحلیل مسیر نشان‌دهنده رابطه علیت‌اند که تمام پیکان‌ها بر اساس الگوهای نظری تأیید شده در پیشینه پژوهش ترسیم شده‌اند. تنها رابطه علی بین نگرش و کنترل رفتاری درک شده در هر دو جامعه روستایی و شهری و رابطه علی بین احساس گناه و قصد و نگرش با رفتار در جامعه شهری‌اند که مصداق نظری قوی برای جهت علی ارائه شده آنها در دسترس نبود؛ ولی همان طور که منصورفر (۱۳۹۱) اذعان کرده است در صورتی که پژوهشگر استدلال قوی برای چیدمان متغیرها نداشته باشد، می‌تواند از رگرسیون خطی چندگانه برای تشخیص چگونگی چیدمان علی متغیرها استفاده کند. در این پژوهش نیز ابتدا تحلیل رگرسیون برای متغیر وابسته اصلی

کنترل رفتاری درک‌شده نسبت به قصد، سه برابر اثرگذاری بیشتری بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی دارد که اهمیت زیاد این متغیر را نشان می‌دهد. براساس شکل ۴، کنترل رفتاری درک‌شده در جامعه روستایی علاوه بر اثر مستقیم بر رفتار، اثر غیرمستقیم از طریق متغیر میانجی قصد بر رفتار دارد. تأمل در اثرات علی کل هر متغیر (جدول ۵) نشان می‌دهد متغیر کنترل رفتاری درک‌شده به‌طور کلی بیشترین اثر (اثر علی کل=۰/۴۵) را بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی می‌گذارد. متغیر کنترل رفتاری درک‌شده به‌منزله متغیر میانجی، در انتقال اثر سایر متغیرها بر رفتار نقش مهمی در جامعه روستایی ایفا می‌کند. بیشترین اثر غیرمستقیم بر رفتار به متغیر نگرش (اثر غیر مستقیم=۰/۱۹) مربوط است که در انتقال اثر احساس گناه به رفتار، میانجی‌گری می‌کند. در جامعه روستایی دو متغیر هنجار اجتماعی و آگاهی از مشکل، متغیرهای بیرونی محسوب می‌شوند که تغییرات آنها با متغیرهای خارج از الگو تبیین می‌شود و از هیچ یک از متغیرهای الگو تأثیر نمی‌پذیرند؛ در عین حال، بر متغیرهای درونی و متغیر وابسته اصلی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دارند. سهم هنجار اجتماعی در تبیین متغیر وابسته رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی سه برابر آگاهی از مشکل است؛ در واقع، کمترین اثر علی در جامعه روستایی بعد از انتساب درونی ($\beta=0/02$) به آگاهی از مشکل ($\beta=0/03$) مربوط است.

یعنی رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی اجرا شد و پس از حذف متغیرهای مستقلی که ضرایب استاندارد (β) معنی‌دار نشده بودند، ضرایب استاندارد متغیرهای مستقل باقی‌مانده مقایسه شدند. متغیر مستقل دارای β بالاتر، به‌منزله متغیر وابسته برای مرحله بعد در تحلیل مسیر در نظر گرفته و با ورود متغیرهای مستقل احتمالی، رگرسیون دیگری برای آن اجرا شد و دوباره تمام اقدامات ذکرشده درباره این متغیر وابسته جدید اعمال شد تا به متغیرهای بیرونی (متغیرهایی که تنها نقش مستقل را در الگو ایفا می‌کنند) در الگوی تحلیل مسیر ختم شود؛ بنابراین، براساس الگوی نظری بامبرگ و موزر (2007) و روابط علی تشخیص داده‌شده در رگرسیون چندگانه بین سایر متغیرها، برای هر متغیر وابسته‌ای که فلش‌های یک‌سویه از سمت متغیرهای مستقل مربوط به آن وارد شده بود، یک رگرسیون اجرا شد. اثر مستقیم، تأثیر مستقیم متغیر مستقل را بر متغیر وابسته و اثر غیرمستقیم، تأثیر متغیر مستقل را از طریق یک یا چند میانجی بر متغیر وابسته بیان می‌کند.

نتایج اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل الگوی تلفیقی بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در جامعه روستایی در جدول ۵ نشان می‌دهند دو متغیر قصد رفتاری ($\beta=0/14$) و کنترل رفتاری درک‌شده ($\beta=0/43$) به‌طور مستقیم بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی تأثیر گذارند و

جدول ۵- اثرات علی متغیرهای الگوی تلفیقی بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در جامعه روستایی

مسیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر علی کل
قصد $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۴		۰/۱۴
کنترل رفتاری درک‌شده $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۴۳	۰/۰۲	۰/۴۵
نگرش $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۱۹	۰/۱۹
هنجار اخلاقی $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۰۴	۰/۰۴
هنجار اجتماعی $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۰۹	۰/۰۹
احساس گناه $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۰۸	۰/۰۸
انتساب درونی $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۰۲	۰/۰۲
آگاهی از مشکل $\hookrightarrow$ ..... $\hookrightarrow$ رفتار مدیریت مصرف غذایی		۰/۰۳	۰/۰۳

درک‌شده و نگرش به‌طور مستقیم بر رفتار مدیریت مصرف

با توجه به جدول ۶ سه متغیر قصد رفتاری، کنترل رفتاری

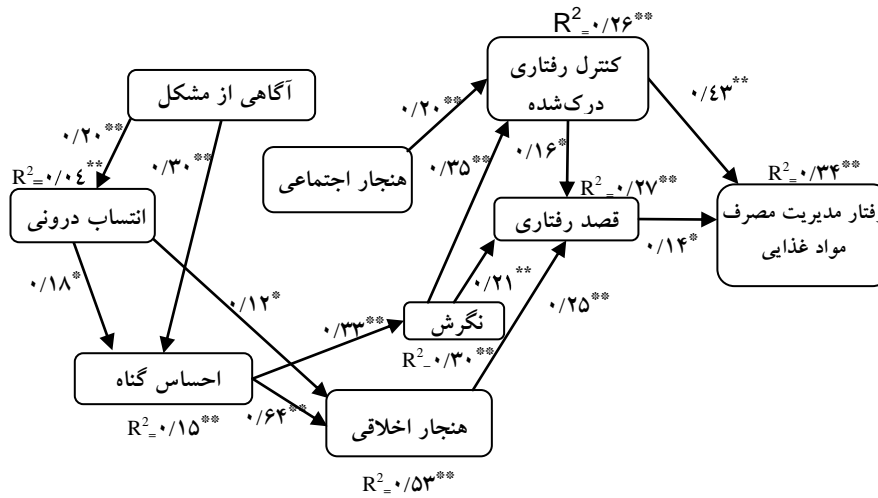
الگوی تحلیل مسیر میان خانوارهای شهرستان نجف‌آباد، رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی آنها نیز به نسبت سهم پیش‌بینی شده هر یک از متغیرهای مستقل در تبیین رفتار، بهبود خواهد یافت.

تفاوت اثرات برخی متغیرهای الگوی تحلیل مسیر در جامعه روستایی و شهری ناشی از تداخل برخی متغیرهای مجهول در الگوی ترکیبی، در رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی است که هم موجب کمی تبیین واریانس متغیر وابسته اصلی رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در روستا نسبت به شهر شده و هم بر اثر علی مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای الگو بر رفتار تأثیر گذاشته است و سبب الگوی تحلیل مسیر نسبتاً متفاوتی بین دو جامعه روستایی و شهری در یک شهرستان شده است. طبق اظهار پرنسی‌پاتو (2018) یکی از عوامل مداخله‌گر در این زمینه عوامل موقعیتی نظیر محیط جغرافیایی و سکونت در روستا یا شهر است. با توجه به اظهار روستاییان حیوانات خانگی از قبیل دام و طیور به مراتب در روستاها بیشتر نگهداری می‌شوند و خانوار روستایی برای تغذیه این حیوانات از تدابیر دقیق برای کاهش ضایعات غذایی فاصله گرفته است و مواد غذایی با کیفیت پایین را برای تغذیه احشام و طیور خود در نظر می‌گیرد. این عامل یکی از این عوامل موقعیتی است که با تأثیر گرفتن از سکونت در روستا سبب بر هم خوردن معادله رگرسیونی پیش‌بینی‌کننده رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی می‌شود و بر میزان تبیین رفتار به وسیله سایر متغیرهای الگو تأثیر می‌گذارد.

مواد غذایی در جامعه شهری تأثیر می‌گذارند. در جامعه شهری نیز کنترل رفتاری درک‌شده سه برابر قصد و دو برابر نگرش، در تبیین واریانس رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی نقش ایفا می‌کند. همان طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، نگرش علاوه بر اثر مستقیم و معنی‌دار بر رفتار، به‌طور غیرمستقیم از طریق متغیر میانجی کنترل رفتاری درک‌شده تأثیر خود را بر رفتار اعمال می‌کند. کنترل رفتاری درک‌شده با اثر علی کل ۰/۴۱ در جامعه شهری نیز مانند جامعه روستایی بیشترین تأثیر را بر رفتار دارد؛ با این تفاوت که در جامعه روستایی این متغیر علاوه بر اثر مستقیم، نوعی اثر غیرمستقیم از طریق متغیر میانجی قصد بر رفتار دارد؛ در حالی که اثر علی کل کنترل رفتاری درک‌شده در جامعه شهری تنها از اثر مستقیم آن بر رفتار صادر شده است. مطابق جامعه روستایی در جامعه شهری نیز بیشترین اثر پس از کنترل رفتاری درک‌شده به نگرش (۰/۲۸) مربوط است. آگاهی از مشکل، احساس گناه، هنجار اخلاقی و هنجار اجتماعی پس از نگرش به ترتیب بیشترین اثرات علی کل را به خود اختصاص داده‌اند که از اثرات غیرمستقیم از طریق متغیرهای میانجی مستقر در الگوی تحلیل مسیر شکل ۵ نشئت می‌گیرد. در جامعه شهری نیز مانند الگوی بامبرگ و موزر تنها متغیر آگاهی از مشکل، متغیر بیرونی شناسایی شده است. آگاهی از مشکل برخلاف جامعه روستایی، در جامعه شهری سهم نسبتاً بالایی در مقایسه با سایر متغیرهای اثرگذار بر رفتار با اثر غیرمستقیم دارد. مثبت بودن تمام اثرات متغیرهای مستقل درونی و بیرونی الگو بر متغیر وابسته نشان می‌دهد با بهبود متغیرهای مستقل

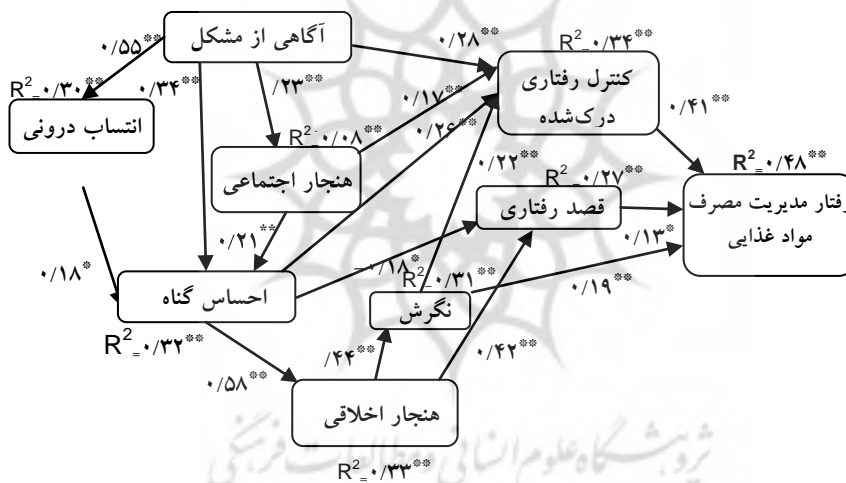
جدول ۶- اثرات علی متغیرهای الگوی تلفیقی بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در جامعه شهری

مسیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر علی کل
قصد → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۳		۰/۱۳
کنترل رفتاری درک‌شده → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۴۱		۰/۴۱
نگرش → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۹	۰/۰۹	۰/۲۸
هنجار اخلاقی → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۸	۰/۱۸	۰/۱۸
هنجار اجتماعی → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱
احساس گناه → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۱۹	۰/۱۹	۰/۱۹
انتساب درونی → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳
آگاهی از مشکل → ..... → رفتار مدیریت مصرف غذایی	۰/۲۲	۰/۲۲	۰/۲۲

شکل ۴- نمودار تحلیل مسیر الگوی ترکیبی رفتار برنامه‌ریزی شده و فعال‌سازی هنجار جامعه روستایی

** : معنی‌داری در سطح یک درصد. * : معنی‌داری در سطح پنج درصد.

شکل ۵- نمودار تحلیل مسیر الگوی ترکیبی رفتار برنامه‌ریزی شده و فعال‌سازی هنجار جامعه شهری

** : معنی‌داری در سطح یک درصد. * : معنی‌داری در سطح پنج درصد.

شهری بین گروه سنی کمتر از ۳۵ سال با دو گروه سنی دیگر تفاوت معنی‌داری از نظر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی وجود دارد و پاسخگویان این گروه سنی به‌طور معنی‌داری رفتار مدیریتی پایین‌تری در مصرف مواد غذایی نسبت به پاسخگویان ۳۵ سال به بالا داشتند. در جامعه روستایی بین پاسخگویان با تحصیلات زیر دیپلم با پاسخگویان با تحصیلات بالای دیپلم تفاوت معنی‌داری در رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی وجود داشت؛ به عبارتی، هیچ تفاوتی بین

مقایسه جامعه شهری و روستایی از نظر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی

برای مقایسه میانگین رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی گروه‌های مختلف از آزمون F استفاده شد و برای آزمون‌هایی که در آنها فرضیه H₁ پذیرفته شد، آزمون تعقیبی دانکن برای مقایسه یک به یک میانگین‌ها و تشخیص جایگاه دقیق تفاوت گروه‌ها انجام شد. نتایج مقایسه میانگین گروه‌های سنی پاسخگویان در جدول ۷ نشان داد در هر دو جامعه روستایی و

مختلف درآمدی در رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی مشاهده نشد. همسانی رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی گروه‌های مختلف درآمدی شاید به این دلیل باشد که گروه‌های درآمدی پاسخگویان تفاوت چشمگیری با هم نداشتند؛ زیرا خانوارهای با سطوح درآمدی خیلی بالا از پاسخگویی به پرسش‌نامه‌ها امتناع می‌ورزیدند؛ بنابراین، مقایسه صحیح طبقات درآمدی خیلی بالا و پایین در این پژوهش امکان‌پذیر نشد.

پاسخگویان بی‌سواد یا دارای تحصیلات ابتدایی با پاسخگویان با تحصیلات راهنمایی و دبیرستان در رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی وجود نداشت و این دو گروه به‌طور معنی‌داری ضایعات غذایی کمتری نسبت به گروه تحصیلی بالای دیپلم داشتند. در جامعه شهری هیچ تفاوتی بین پاسخگویان با گروه‌های مختلف تحصیلی در رفتار مدیریتی مصرف مواد غذایی مشاهده نشد. همچنین در هر دو جامعه روستایی و شهری هیچ تفاوت معنی‌داری بین بُعد خانوار و گروه‌های

جدول ۷- نتایج تحلیل واریانس گروه‌های مختلف به‌لحاظ رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی

معنی‌داری	F	میانگین	متغیر گروه‌بندی	نمونه
۰/۰۰۰۱	۱۲/۵۷**	۴/۳۵ ^a ۴/۵۵ ^b	کمتر از ۳۵ سال ۳۵-۵۰ سال	روستا
		۴/۶۱ ^b ۴/۱۰ ^a	بالای ۵۰ سال کمتر از ۳۵ سال	
۰/۰۰۰۱	۸/۳۱**	۴/۴۲ ^b ۴/۵۱ ^b	۳۵-۵۰ سال بالای ۵۰ سال	شهر
		۴/۵۸ ^a ۴/۳۹ ^a	بی‌سواد و ابتدایی راهنمایی و دبیرستان	روستا
۰/۰۰۲	۶/۴۵**	۴/۳۵ ^b ۴/۴۱	بالا‌تر از دیپلم بی‌سواد و ابتدایی	
۰/۰۶۴	۲/۷۹	۴/۳۲ ۴/۱۵	راهنمایی و دبیرستان بالا‌تر از دیپلم	شهر
۰/۲۲۳	۱/۵۱	۴/۵۸ ۴/۴۶	۱-۲ نفر ۳-۴ نفر	روستا
		۴/۴۲ ۴/۳۵	بیشتر از ۵ نفر ۱-۲ نفر	
۰/۵۶۰	۰/۵۸	۴/۲۹ ۴/۳۸	۳-۴ نفر بیشتر از ۵ نفر	شهر
		۴/۴۹ ۴/۴۵	کمتر از ۵۰۰ ۵۰۰-۱۰۰۰	
۰/۸۸۸	۰/۲۱۲	۴/۴۹ ۴/۴۴	۱۰۰۰-۱۵۰۰ بیشتر از ۱۵۰۰	روستا
		۴/۴۱ ۴/۳۴	کمتر از ۵۰۰ ۵۰۰-۱۰۰۰	
۰/۵۸۶	۰/۶۵	۴/۳۴ ۴/۳۴	۱۰۰۰-۱۵۰۰ بیشتر از ۱۵۰۰	شهر
		۴/۲۵	بیشتر از ۱۵۰۰	

حروف غیریکسان a و b نشان‌دهنده تفاوت معنی‌دار بین گروه‌هاست. **: $P < 0.01$ و *: $P < 0.05$

نمایش داده شده‌اند. نتایج نشان می‌دهند بین خانوارهای دارای کودک زیر ۱۲ سال با خانوارهای بدون کودک هیچ تفاوت معنی‌داری در جامعه روستایی و شهری وجود ندارد.

برای مقایسه خانوارهای دارای کودک زیر ۱۲ سال با خانوارهای بدون کودک براساس رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی از آزمون t مستقل بهره گرفته شد که نتایج در جدول ۸

جدول ۸- مقایسه میانگین خانوارهای دارای کودک و بدون کودک زیر ۱۲ سال به لحاظ رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی

نمونه	متغیر گروه‌بندی	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	T	سطح معنی‌داری
روستا	داشتن کودک زیر ۱۲ سال	بله	۴/۴۷	۰/۳۹	۰/۰۶	-۰/۹۷	۰/۳۳۶
		خیر	۴/۳۹	۰/۴۰	۰/۰۵		
شهر	داشتن کودک زیر ۱۲ سال	بله	۴/۲۴	۰/۶۶	۰/۱۲	-۰/۳۸	۰/۷۰۴
		خیر	۴/۱۹	۰/۴۶	۰/۰۶		

نتیجه

این مطالعه برای برقراری پیوند بین دو انگیزه نوع‌دوستانه و منفعت شخصی و گنجانیدن فرایندهای خودتنظیمی در الگوی رفتاری با ادغام دو الگوی نظری فعال‌سازی هنجار و نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، سعی کرده است الگویی جامع برای رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی در دو جامعه شهری و روستایی ارائه کند. نتایج نشان‌دهنده برازش این الگوی تلفیقی در هر دو جامعه روستایی و شهری است.

نتایج پژوهش حاضر در زمینه تأثیرگذاری متغیرهای الگوی رفتار برنامه‌ریزی‌شده با داده‌های رفتار مرتبط با ضایعات مواد غذایی مطابق با پژوهش‌های ویشرس و همکاران^۱ (2016) و سیگوراداتیر (2017) بود. یافته‌های این پژوهش به لحاظ معنی‌داری احساس گناه و انتساب درونی با نتایج مطالعه پریژنو و همکاران (2015)، به لحاظ احساس گناه و آگاهی از مشکل با مطالعه کی و رو (2016) و از نظر آگاهی از مشکل با پژوهش ویلیامز و همکاران (2012) در هر دو جامعه شهری و روستایی هم‌خوانی داشت. همچنین در هر دو جامعه روستایی و شهری هماهنگی با مطالعه آکتاس و همکاران (2018) بین قصد و نگرش رابطه مثبت و برخلاف نتایج آنها بین قصد و کنترل رفتاری درک‌شده رابطه مثبت مشاهده شد.

نتایج نشان دادند هنجار اخلاقی با وجود برخورداری از وضعیت بسیار مناسب در هر دو نمونه شهری و روستایی، اثر علی بسیار کمی در جامعه روستایی بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی داشت و در جامعه شهری به نسبت وضعیت بهتری دارد. این متغیر در جامعه روستایی تنها بر متغیر قصد تأثیر می‌گذارد؛ ولی در جامعه شهری که وضعیت کمی بهتر است علاوه بر قصد، نگرش را نیز درگیر کرده و از طریق دو متغیر ذکرشده بر رفتار مدیریت مصرف مواد غذایی اعمال نفوذ می‌کند. طبق تعاریف ارائه‌شده از هنجار اخلاقی در مطالعات، هنجارهای اخلاقی، احساس تعهدات اخلاقی قوی‌اند که افراد با شرکت در رفتار نوع‌دوستانه تجربه می‌کنند (Bamberg & Moser, 2007: 15)؛ بنابراین، احساس تعهد اخلاقی و مسئولیت‌پذیری با انگیزه نوع‌دوستانه (کمک به فقرا و کاهش پیامدهای منفی زیست‌محیطی) برای کاهش ضایعات غذایی قدرت زیادی در بروز و ظهور رفتار در نمونه‌های مطالعه‌شده ندارد. انگیزه نوع‌دوستانه پیوند ناگسستنی با آگاهی و درک مسائلی با مقاصد اجتماعی و زیست‌محیطی دارد. با توجه به اینکه آگاهی از مشکل پراکندگی بالایی در دو جامعه روستایی و شهری داشت، شاید بتوان دلیل اثرگذاری کم هنجار اخلاقی بر رفتار را درک پایین آنها از وضعیت اسفناک گرسنگان و بحران زیست‌محیطی موجود دانست؛ از این رو، پیشنهاد می‌شود پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی

¹ Visschers et al.

تلاش‌های جمعی بر گردآوری تجارب افراد مسن متمرکز شوند و این اطلاعات در اختیار عموم به‌ویژه افراد جوان‌تر گذاشته شود.

منابع

ژاله‌رجبی، م.؛ زارع، ع. ف. و شاهنوشی‌فروشانی، ن. (۱۳۹۱). «برآورد تابع سرانه ضایعات نان به‌منظور اصلاح الگوی فعلی مصرف نان؛ مطالعه موردی: شهر مشهد»، هشتمین همایش دوسالانه اقتصاد کشاورزی ایران، کشاورزی پایدار و امنیت غذایی، سیاست‌ها و راهبردها. شیراز: انجمن اقتصاد کشاورزی ایران و دانشگاه شیراز، دانشکده کشاورزی، ص ۲۵۵۶-۲۵۴۵.

عادلی، الف. و شعبانپور، ب. (۱۳۸۶). «نقش بسته‌بندی آبزیان بر رفتار مصرفی خانوارهای شهر تهران». *مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی*، ۱۴، ش ۱، ص ۹۹-۹۱. منصورفر، ک. (۱۳۹۱). *روش‌های پیشرفته آماری همراه با برنامه‌های کامپیوتری*، تهران: دانشگاه تهران.

Aktas, E. Sahin, H. Huda, A. K. S. Irani, Z. Topaloglu, Z. Sharif, A. M. Kamrava, M. & Oledinma, A. (2018) "A Behavioral Approach to Food Waste Issue in Qatar." in Qatar Foundation Annual Research Conference Proceedings (Vol. 2018, No. 1, p. EEPD836). Qatar: HBKU Press.

Aschemann-Witzel, J. Hooge, I. D. Amani, P. Bech-Larsen, T. & Oostindjer, M. (2015) "Consumer-Related Food Waste: Causes and Potential for Action." *Sustainability*, 7: 6457-6477.

Bagozzi, R. P. (1992) "The Self-Regulation of Attitudes, Intentions and Behavior." *Social Psychology Quarterly*, 55 (2): 178-204. Special Issue: Theoretical Advances in Social Psychology.

Bamberg, S. & Möser, G. (2007) "Twenty Years after Hines, Hungerford and Tomera: A New Meta-Analysis of Psycho-Social Determinants of Pro-Environmental Behaviour." *Journal of Environmental Psychology*, 27 (1): 14-25.

Bamberg, S. Hunecke, M. & Blobaum, A. (2007) "Social Context, Personal Norms and the Use of Public Transportation: Two Field Studies."

ضایعات غذایی بر نسل کنونی و نسل‌های آینده در برنامه‌های درسی، رسانه‌ای و برنامه‌های فرهنگی مانند جشن‌ها، مراسم‌ها و تجمعات مختلف گنجانده شود.

نتایج پژوهش منعکس‌کننده قدرت بالای کنترل رفتاری درک‌شده در مدیریت مصرف مواد غذایی در هر دو جامعه روستایی و شهری است؛ بنابراین، برای بهبود رفتار مدیریتی مواد غذایی خانوارها و کاهش ضایعات غذایی لازم است نسبت به تقویت این عنصر در جوامع اقدام کرد. در این راستا باید به مردم یادآور شد مهم‌ترین عامل مؤثر بر کاهش ضایعات غذایی خانوار، این باور است که آنها قادرند با سازماندهی فعالیت‌های خود بر موانع احتمالی رفتار مدیریتی‌شان در راستای کاهش ضایعات غذایی غلبه کنند. این امر می‌تواند با برگزاری دوره‌های مختلف در قالب مهارت‌های زندگی برای خانوارها به‌ویژه زوج‌های جوان که تجارب کمتری در مدیریت مصرف مواد غذایی دارند و جلسات مدارس برای خانوارها و سخنرانی‌های مساجد تعلیم داده و این باور به خانوارها القا شود.

نتایج مقایسه میانگین گروه‌های سنی پاسخگویان نشان دادند در هر دو جامعه روستایی و شهری پاسخگویان گروه سنی کمتر از ۳۵ سال به‌طور معنی‌داری رفتار مدیریتی پایین‌تری در مصرف مواد غذایی نسبت به پاسخگویان ۳۵ سال به بالا داشتند. این یافته که خانوارهای مسن مدیریت بهتری بر مصرف مواد غذایی و در نتیجه، کاهش ضایعات غذایی خانوار داشتند، با یافته‌های استنکیو و همکاران (2016)، ویشرس و همکاران (2016)، یعقوب (2016)، مارنگان و همکاران (2014)، استفان و همکاران (2013)، لینه‌هورست (2007)، همیلتون و همکاران (2005) و آسنر (1982) همخوانی دارد. طبق اظهار پاسخگویان دلیل این امر افزایش تجربه، برخورد با موقعیت‌های سخت زندگی مانند شرایط جنگ و خشکسالی و فراهم شدن موقعیت‌های مختلف کسب آگاهی از روش‌های مصرف بهینه مواد غذایی برای به حداقل رساندن ضایعات آن است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود

- Han, H. & Hyun, S. S. (2017) "Drivers of Customer Decision to Visit an Environmentally Responsible Museum: Merging the Theory of Planned Behavior and Norm Activation Theory." *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 34 (9): 1155-1168.
- Jowi, J. O. (2018) *Deans in Kenyan Universities: Their Leadership Styles and Impacts on Staff Commitment*. Dissertation to Obtain the Degree of Doctor at Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) the School of Management and Governance of the University of Twente in the Netherlands.
- Keller, M. (2012) *Advertising and Consumerism in the Food Industry*. Johnson and Wales University. Honors Theses - Providence Campus, School of Arts and Sciences. Paper 3. http://scholarsarchive.jwu.edu/student_scholarship/3.
- Kletzan, D. Köppl, A. Kratena, K. Schleicher, S. & Wüger, M. (2002) "Modelling Sustainable Consumption. From Theoretical Concepts to Policy Guidelines." *Empirica*, 29 (2): 131-144.
- Kritikou, T. Abeliotis, K. & Lasaridi, K. (2017) "Consumers' Awareness and Behaviour on Food Waste Prevention." Athens 5th International Conference on Sustainable Solid Waste Management. National Technical University of Athens. 21-24 June 2017.
- Lyndhurst, B. (2007) *Food Behaviour Consumer Research-Findings from the Quantitative Survey*. Briefing Paper UK: WRAP.
- Marangon, F. Tempesta, T. Troiano, S. & Vecchiato, D. (2014) "Food Waste, Consumer Attitudes and Behavior. A Study in the North-Eastern Part of Italy." *Italian Review of Agricultural Economics*, 69 (2-3): 201-209.
- Osner, R. (1982) "Food Wastage." *Nutrition and Food Science*, 82 (4): 13-16.
- Parizeau, K. Massow M. V. & Martin, R. (2015) "Household-Level Dynamics of Food Waste Production and Related Beliefs, Attitudes and Behaviours in Guelph, Ontario." *Waste Management*, 35: 207-217.
- Park, J. & Ha, S. (2014) "Understanding Consumer Recycling Behavior: Combining the Theory of Planned Behavior and the Norm Activation Model." *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 42 (3): 278-291.
- Principato, L. (2018) *Food Waste at the Consumer Level. A Comprehensive Literature Review*. Rome: Springer Briefs in Environmental Sciences publication.
- Qi, D. & Roe, B. E. (2016) "Household Food Waste: Multivariate Regression and Principal Components Analyses of Awareness and *Journal of Environmental Psychology*, 27: 190-203.
- Bartlett, J. E. Kotrlik, J. W. & Higgins, C. C. (2001) "Organizational Research: Determining Appropriation Sample Size in Survey Research." *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 19 (1): 43-50.
- Baumeister, R. F. Stillwell, A. M. & Heatherton T. F. (1994) "Guilt: An Interpersonal Approach." *Psychological Bulletin*, 115 (2): 243-267.
- Bruinessen, E. V. (2018) *Motivating the Choice for Anti-Food Waste Restaurants: How Emotions Can Play a Role*. Sc. Thesis for Management, Economics and Consumer Behavior. The Wageningen University
- Conner, M. & Armitage, C. J. (1998) "Extending the Theory of Planned Behavior: A Review and Avenues for Further Research." *Journal of Applied Social Psychology*, 28 (15): 1429-1464.
- European Parliament. (2017) "Report on Initiative on Resource Efficiency: Reducing Food Waste, Improving Food Safety." (2016/2223(INI)). Committee on the Environment, Public Health and Food Safety. Rapporteur: Biljana Borzan.
- FAO. (2018). "SAVE FOOD: Global Initiative on Food Loss and Waste Reduction. Key facts on food Loss and Waste you Should Know!" Available on: <http://www.fao.org/save-food/resources/keyfindings/en>.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2017) "The State of Food Security and Nutrition in the World 2017." Building Resilience for Peace and Food Security. Rome, FAO.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (2010). *Predicting and Changing Behavior the Reasoned Action Approach*. New York: NY Psychology Press (Taylor and Francis).
- Galli, A. Iha, K. Halle, M. Bilali, H. E. Grunewald, N. Eaton, D. Capone, R. Debs, P. & Bottalico, F. (2016) "Mediterranean Countries' Food Consumption and Sourcing Patterns: An Ecological Footprint Viewpoint, *Sci Total Environ*." <http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.10.191>.
- George, D. & Mallery, P. (2016) *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. New York and London: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Graham-Rowe, E. Jessop, D. C. & Sparks, P. (2015) "Predicting Household Food Waste Reduction Using an Extended Theory of Planned Behaviour." *Resources, Conservation and Recycling*, 101: 194-202.
- Hamilton, C. Denniss, R. & Baker, D. (2005) *Wasteful Consumption in Australia*. Discussion Paper Number 77, The Australia Institute, Canberra.

- Suboptimal Food*. Master's Thesis of Food Science (Food and health). Norwegian University: Department of Chemistry, Biotechnology and Food Science (IKBM).
- Zur, I. (2012) *Reduction of Meat Consumption-The Case of Norway*. Master's Thesis, in Industrial Ecology, Psychology Specialization Norwegian University of Science and Technology, NTNU.
- Attitudes among U.S. Consumers." *PLoS ONE*, 11 (7): e0159250.
- Schwartz, S. H. (1977) "Normative Influence on Altruism." In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, 10: 221-279. New York: Academic Press.
- Secondi, L. Principato, L. & Laureti, T. (2015) "Household Food Waste Behaviour in EU-27 Countries: A Multilevel Analysis." *Food Polic*, 56: 25-40.
- Sheikh, S. & Janoff-Bulman, R. (2010) "Tracing the Self-Regulatory Bases of Moral Emotions." *Emotion Review*, 2 (4): 386-396.
- Sigurðardóttir, S. (2017) *Predicting Household Food Waste Reduction: An Exploratory Study Comparing and Contrasting the Theory of Planned Behavior and Value Belief Norm theory*. Master's Thesis, University of Iceland.
- Stancu, V. Haugaard, P. & Lahteenmaki, L. (2016) "Determinants of Consumer Food Waste Behaviour: Two Routes to Food Waste." *Journal Appetite*, (96): 7-17.
- Stefan, V. van Herpen, E. Tudoran, A. A. & Lähteenmäki, L. (2013) "Avoiding Food Waste by Romanian Consumers: The Importance of Planning and Shopping Routines." *Food Quality and Preference*, 28 (1): 375-381.
- Turaga, R. M. R. Howarth, R. B. & Borsuk, M. (2010) "Pro-Environmental Behavior: Rational Choice Meets Moral Motivation." *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1185 (1): 211-224.
- Verain, M. C. D. Bartels, J. Dagevos, H. Sijtsema, S. J. Onwezen, M. C. & Antonides, G. (2012) "Segments of Sustainable Food Consumers: A Literature Review." *International Journal of Consumer Studies*, 36: 123-132.
- Visschers, V. H. M. Wickli, N. & Siegrist, M. (2016) "Sorting out Food Waste Behaviour: A Survey on the Motivators and Barriers of Self-Reported Amounts of Food Waste in Households." *Journal of Environmental Psychology*, 45: 66-78.
- Wang, X. (2006) *Guilt, Media Exposure and Physical Activity: Extending the Theory of Planned Behavior*. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. The Florida State University, College of Communication.
- Williams, H. Wikström, F. Otterbring, T. Löfgren, M. & Gustafsson, A. (2012) "Reasons for Household Food Waste with Special Attention to Packaging." *Journal of Cleaner Production*, 24: 141-148.
- Yaqub, S. (2016) *Social and Socio-Demographic Effects on Food Waste: The Case of*

